

สัดส่วนรายได้แรงงานของไทย: พัฒนาการและปัจจัยที่ส่งผลกระทบ (Thai Labor income share and its determinant)

รณชาติ ภาตัทถกร

สัดส่วนรายได้แรงงานของไทย: พัฒนาการและปัจจัยที่ส่งผลกระทบ (Thai Labor income share and its determinant)

ผู้เขียน:
รณชาติ ชาติหัตถกร

“การจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปสู่แรงงานจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในประเทศมากที่สุด ซึ่งสัดส่วนการจัดสรรผลประโยชน์ดังกล่าวของไทยมีแนวโน้มลดลงในช่วงที่ผ่านมา”

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาพัฒนาการสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยและปัจจัยที่มีผลกระทบ โดยใช้ทั้งข้อมูลผลการศึกษาจากงานศึกษาในต่างประเทศ และแบบจำลองทางเศรษฐมิติที่ใช้ข้อมูลเฉพาะของไทย พบว่าสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยมีแนวโน้มลดลงและอยู่ในระดับต่ำกว่าในหลายประเทศ จากทั้งความเชื่อมโยงทางการเงิน (financial integration) ที่เพิ่มขึ้นผ่านการเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศโดยเฉพาะในสาขาที่ใช้ปัจจัยทุนเข้มข้น ขณะเดียวกันการลงทุนในสาขาที่ใช้ปัจจัยแรงงานเข้มข้นส่วนหนึ่งถูกย้ายไปต่างประเทศ ประกอบกับปัจจัยด้านสถาบันแรงงานของไทยที่อาจเข้มแข็งน้อยกว่าในต่างประเทศ และภาคธุรกิจที่มีการกระจุกตัวและอำนาจตลาดสูง โดยแนวทางที่จะช่วยรักษาสัดส่วนรายได้แรงงานของไทย จึงประกอบด้วยการพัฒนาทักษะแรงงานให้สามารถปรับตัวรองรับอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาลงทุนในประเทศ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันแรงงาน รวมถึงการส่งเสริมการแข่งขันในตลาดสินค้าและตลาดแรงงาน เพื่อให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจถูกจัดสรรไปให้แรงงานได้อย่างเหมาะสม

1. บทนำ

แม้ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจไทยจะเผชิญกับวิกฤตหลายครั้ง แต่โดยเฉลี่ยยังเติบโตได้ประมาณ 3% ต่อปี (compound annual growth rate: CAGR) โดยหากพิจารณาการจัดสรรผลประโยชน์จากการเติบโตของเศรษฐกิจไปยังปัจจัยการผลิตทั้งที่ดิน ทุน แรงงาน และการประกอบการ การจัดสรรผลประโยชน์มายังแรงงานจะมีความสัมพันธ์กับการใช้จ่ายและความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในประเทศมากที่สุด ดังนั้นจึงเป็นคำถามที่น่าสนใจว่า ในช่วงที่ผ่านมาแรงงานไทยได้รับส่วนแบ่งจากการเติบโตของเศรษฐกิจมากน้อยเพียงใด และมีสาเหตุจากปัจจัยใด การศึกษาฉบับนี้จึงแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ส่วน โดยส่วนแรกจะอธิบายถึงนิยามของสัดส่วนรายได้แรงงานและวิธีการคำนวณ ส่วนที่สองจะแสดงพัฒนาการของสัดส่วนรายได้แรงงานของไทย ส่วนที่สามจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยในช่วงที่ผ่านมา และส่วนสุดท้ายจะนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อให้แรงงานได้ประโยชน์จากการเติบโตของเศรษฐกิจไทยอย่างเหมาะสม

2. นิยามของสัดส่วนรายได้แรงงานและวิธีการคำนวณ

สัดส่วนรายได้แรงงาน (Labor income share) คือ ส่วนแบ่งรายได้แรงงานในรายได้มวลรวมของประเทศ ซึ่งรายได้แรงงานประกอบด้วย (1) ผลตอบแทนของลูกจ้าง (compensation of employees: CE)¹ และ (2) ผลตอบแทนบางส่วนของผู้ประกอบอาชีพอิสระ (household and non-profit institutions serving households mixed income and operating surplus)² (ILO, 2019) สำหรับรายได้มวลรวมของประเทศงานศึกษานี้ใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศหรือ GDP เป็นตัวแทน

วิธีการคำนวณสัดส่วนรายได้แรงงานมีหลายวิธีตามการนิยามรายได้แรงงานที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 1) โดยนิยามรายได้แรงงานที่แคบที่สุดจะครอบคลุมเพียงรายได้ลูกจ้างเท่านั้น (วิธีที่ 1 และ 4) ถัดมาจะเพิ่มการครอบคลุมทั้งรายได้ลูกจ้างและรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ โดยอาจใช้รายได้ทั้งหมดของผู้ประกอบอาชีพอิสระ (วิธีที่ 3) หรือรวมแค่บางส่วนของรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ (วิธีที่ 2) หรือใช้รายได้ลูกจ้างแทนรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ (วิธีที่ 5 และ 6) รวมไปถึงการคำนวณรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระโดยอ้างอิงจากลูกจ้างที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน (วิธีที่ 7) (Guerriero, 2019) (ILO, 2019)

ในการศึกษานี้ สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยจะครอบคลุมรายได้ลูกจ้างและรายได้บางส่วนของผู้ประกอบอาชีพอิสระตามวิธีที่ 2 ในตารางที่ 1 ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจและตลาดแรงงานของไทยที่มีสัดส่วนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและแรงงานนอกระบบค่อนข้างสูง โดยวิธีที่ 2 ใน 3 ของรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระจะถูกจัดสรรเป็นรายได้แรงงาน³ ขณะที่รายได้ส่วนที่เหลือของผู้ประกอบอาชีพอิสระจะเป็นผลตอบแทนทุน (capital income) เนื่องจากผู้ประกอบอาชีพอิสระต้องใช้ทั้งกำลังแรงงานและการลงทุนในด้านต่าง ๆ ในงานของตนเอง

ตารางที่ 1 การคำนวณสัดส่วนรายได้แรงงานตามนิยามต่าง ๆ

วิธีที่	Concept	Calculation formula	Noted
1 (LS1)	สัดส่วนรายได้แรงงานครอบคลุมเพียงรายได้ลูกจ้าง ต่อ GDP	$\frac{\text{Compensation of employee}}{\text{GDP}}$	• ไม่ครอบคลุมรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ทำให้อาจ underestimate รายได้แรงงาน
2 (LS2)	สัดส่วนรายได้แรงงานรวมทั้งรายได้ลูกจ้างและ 2/3 ของรายได้ของผู้ประกอบอาชีพอิสระ ต่อ GDP	$\frac{\text{Compensation of employee} + \left[\left(\frac{2}{3}\right) * \text{mixed income}\right]}{\text{GDP}}$	• ครอบคลุมทั้งรายได้ลูกจ้างและบางส่วนของ ผู้ประกอบอาชีพอิสระ เป็น Rule of thumb
3 (LS3)	สัดส่วนรายได้แรงงานรวมทั้งรายได้ลูกจ้างและรายได้ ทั้งหมดของผู้ประกอบอาชีพอิสระ ต่อ GDP	$\frac{\text{Compensation of employee} + \text{mixed income}}{\text{GDP}}$	• ครอบคลุมรายได้ทั้งหมดของผู้ประกอบอาชีพ อิสระ ซึ่งบางส่วนเป็น capital return
4 (LS4)	สัดส่วนรายได้แรงงานครอบคลุมเพียงรายได้ลูกจ้าง ต่อ GDP ที่ไม่รวมรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ	$\frac{\text{Compensation of employee}}{\text{GDP} - \text{mixed income}}$	• ไม่รวมรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ทั้งเศษและส่วน
5 (LS5)	สัดส่วนรายได้แรงงานครอบคลุมรายได้ลูกจ้างที่ blow ตามสัดส่วนจำนวนแรงงานให้เป็นแรงงาน ทั้งหมด (LS6 ไม่รวมนายจ้าง) ต่อ GDP	$\frac{\text{Compensation of employee} * \left[\frac{\text{total workforce}}{\text{No. of employee}}\right]}{\text{GDP}}$	• ใช้รายได้ลูกจ้างเป็นตัวแทนของรายได้ แรงงานทั้งหมด โดยไม่ได้พิจารณาถึงระดับที่ แท้จริงของรายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระ
6 (LS6)		$\frac{\text{Compensation of employee} * \left[\frac{\text{total workforce} - \text{employer}}{\text{No. of employee}}\right]}{\text{GDP}}$	
7 (LS7)	สัดส่วนรายได้แรงงานครอบคลุมรายได้ลูกจ้างและ รายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระที่คำนวณโดยอ้างอิง จากลูกจ้างที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ต่อ GDP	ILO (2019)	• รายได้ผู้ประกอบอาชีพอิสระคำนวณโดยการ เทียบเคียงกับลูกจ้างที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจไม่ถูกต้องและรายได้ผู้ประกอบอาชีพ อิสระบางส่วนเป็น capital return

ที่มา: Asian Development Bank (ADB), International Labour Organization (ILO)

¹ ครอบคลุมเงินเดือนค่าจ้าง เงินที่นายจ้างจ่ายสมทบกองทุนประกันสังคม และสวัสดิการอื่น ๆ

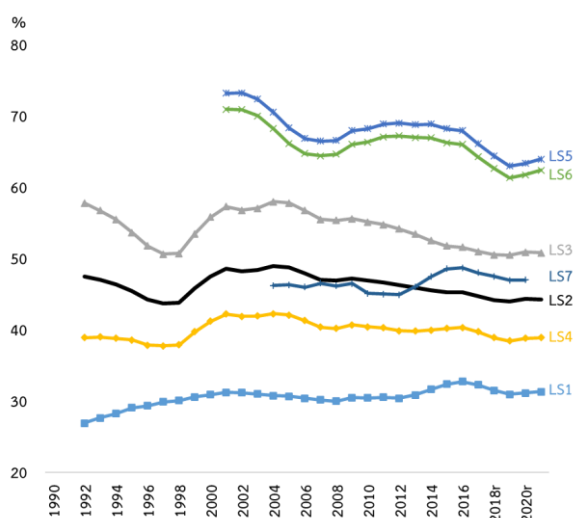
² ประกอบด้วยกำไรจากการประกอบการ และค่าแรงของเจ้าของกิจการ ซึ่งรวมถึงบุคคลในครอบครัวที่ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง

³ สัดส่วน 2/3 มาจากความเชื่อร่วมกัน (common belief) ว่ารายได้แรงงานโดยทั่วไปมีสัดส่วนประมาณ 2/3 ของรายได้มวลรวมของประเทศ รายได้ของผู้ประกอบอาชีพอิสระจึงน่าจะมีสัดส่วนระหว่างรายได้แรงงานและรายได้จากทุนคล้ายคลึงกับรายได้มวลรวมของประเทศ (Guerriero, 2019)

3. พัฒนาการของสัดส่วนรายได้แรงงานของไทย

สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยลดลงต่อเนื่องในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา (รูปที่ 1) เมื่ออิงวิธีคำนวณตามวิธีที่ 2 (LS2) ค่าเฉลี่ยในช่วงปี 2017-2021 อยู่ที่ 44.1% ลดลงจากค่าเฉลี่ยในช่วงปี 2003-2007 ที่ 47.9% จากการลดลงของสัดส่วนรายได้ผู้ประกอบการอาชีพอิสระทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ขณะที่สัดส่วนรายได้ลูกจ้างเพิ่มขึ้นเล็กน้อย (รูปที่ 2)

รูปที่ 1 พัฒนาการสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยตามวิธีคำนวณแบบต่าง ๆ

หมายเหตุ: ^{1/}ตามการคำนวณรายได้แรงงานวิธีที่ 2 (LS 2) จะรวมรายได้ผู้ประกอบการอาชีพอิสระ (Household and NPISH mixed income and operating surplus) เพียง 2/3 ในส่วนนี้จึงไม่ได้ส่งผลให้สัดส่วนรายได้แรงงานโดยรวมลดลงถึง 7% ดังในรูปที่ 2

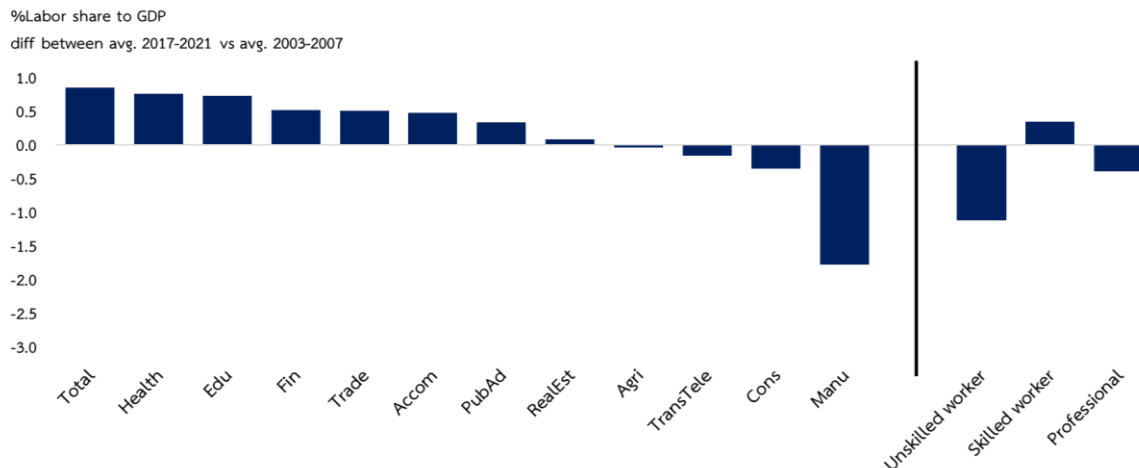
ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (NESDC), สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ILO และ ADB คำนวณโดย รพท.

รูปที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้ต่อ GDP ของไทยเปรียบเทียบระหว่างค่าเฉลี่ยปี 2017-2021 และปี 2003-2007

Distribution of income (% to GDP)	Avg. 2017-2021 vs Avg. 2003-2007
Compensation of employees	0.8
Households and NPISHs mixed income and operating surplus ^{1/}	-7.0
Agricultural sector	-1.2
Non-agricultural sector	-5.8
Appropriated corporation profit	3.1
Savings of corporations	3.5
Saving of private corporation	4.1
Saving of public corporation and government enterprises	-0.6
Saving of cooperatives	0.0
Corporate current taxes on income	-0.4
Corporate transfer payments	0.0

อย่างไรก็ตาม สัดส่วนรายได้ลูกจ้างที่เพิ่มขึ้นมีความแตกต่างกันในรายสาขา โดยสัดส่วนรายได้ลูกจ้างที่เพิ่มขึ้นมาจากภาคบริการ โดยเฉพาะสาขาสervisสุขภาพ การศึกษา การเงิน และการค้า สอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจและตลาดแรงงานของไทยที่ย้ายมาสู่ภาคบริการเพิ่มขึ้น ขณะที่สัดส่วนรายได้ลูกจ้างปรับลดลงในภาคการผลิตและภาคก่อสร้าง ซึ่งเป็นสาขาที่สามารถใช้เทคโนโลยีทดแทนแรงงานได้ง่ายกว่า โดยเฉพาะแรงงานทักษะต่ำ และหากพิจารณาพัฒนาการของสัดส่วนรายได้ลูกจ้างแบ่งตามทักษะ พบว่า กลุ่มลูกจ้างทักษะต่ำมีสัดส่วนรายได้ลดลง ขณะที่กลุ่มแรงงานมีทักษะมีสัดส่วนรายได้เพิ่มขึ้น (รูปที่ 3) สอดคล้องกับผลการศึกษาในต่างประเทศ (IMF, 2017)

รูปที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้ลูกจ้างต่อ GDP รวมแยกรายสาขา และทักษะ^{1/}

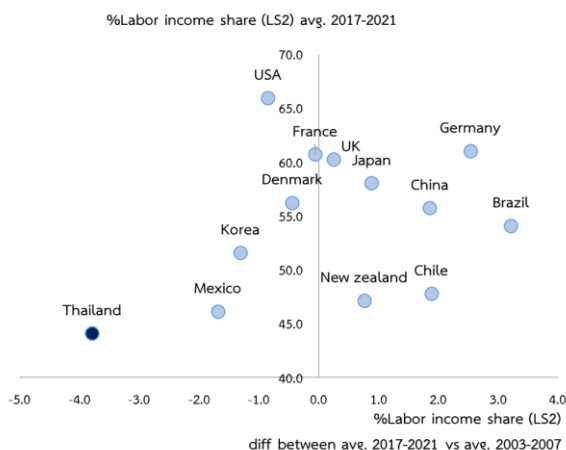

หมายเหตุ: ^{1/} สัดส่วนรายได้ลูกจ้างรายทักษะคำนวณจากข้อมูลรายได้อุตสาหกรรมรายทักษะจากแบบสำรวจ Labor Force Survey (LFS) ต่อ GDP จากข้อมูล NESDC ขณะที่สัดส่วนรายได้ลูกจ้างรายสาขาคำนวณจากข้อมูลรายได้อุตสาหกรรมและ GDP จากข้อมูล NESDC ทั้งหมด
ที่มา: NESDC และสำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดย สปท.

เมื่อเทียบกับประเทศอื่น สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยค่อนข้างต่ำและลดลงมากกว่า (รูปที่ 4)

โดยแม้สัดส่วนรายได้ผู้ประกอบการอิสระซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบ (informal sector) ของไทยจะลดลงส่วนหนึ่งจากการเปลี่ยนมาเป็นแรงงานในระบบมากขึ้นตามการพัฒนาอุตสาหกรรม เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงแนวทางผลักดันของภาครัฐที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบ (formal sector) ใหญ่ขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ร่วมที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ (global phenomenon) (Debanes, Castellvi, & Dwiyan, 2021) (รูปที่ 5) แต่ในกรณีของไทย สัดส่วนรายได้ลูกจ้างที่เพิ่มขึ้นน้อยกว่าการลดลงของสัดส่วนรายได้ผู้ประกอบการอิสระมาก ขณะเดียวกันผลประโยชน์จากการเติบโตของเศรษฐกิจไทยตกไปสู่ภาคธุรกิจค่อนข้างสูง สะท้อนจากการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนรายได้ของภาคธุรกิจ (corporate income share)⁴ ของไทยที่สูงกว่าหลายประเทศ (รูปที่ 6) โดยเป็นการเพิ่มขึ้นจากรายได้ของบริษัทเอกชนเป็นสำคัญ (รูปที่ 7)

รูปที่ 4 ระดับและการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยเทียบกับต่างประเทศ

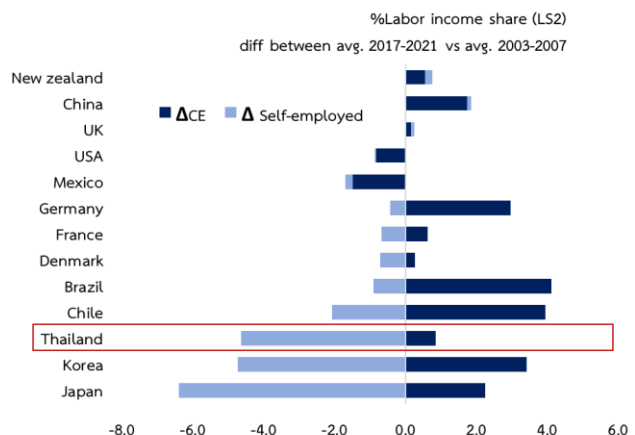

หมายเหตุ: CE หมายถึง compensation of employee

Self-employed คำนวณจาก 2/3 ของ gross operating surplus and mixed income (รวมค่าเสื่อมราคา) ของครัวเรือนและสถาบันไม่แสวงหากำไรที่บริการครัวเรือน (HH and NPISH)

ที่มา: OECD, NESDC คำนวณโดย สปท.

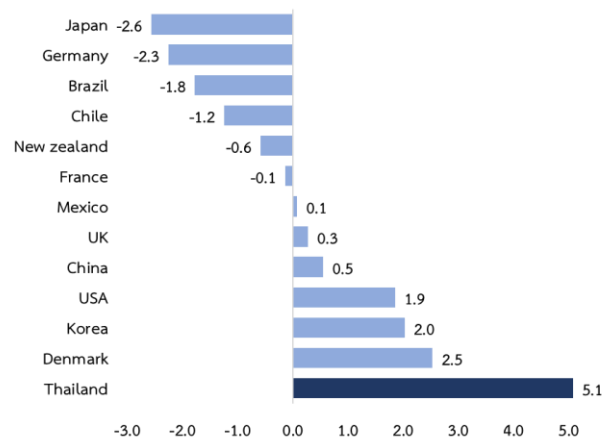
รูปที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้ลูกจ้างและรายได้ผู้ประกอบการอิสระของไทยเทียบกับต่างประเทศ

⁴ ข้อมูลของไทยคำนวณจาก gross operating surplus and mixed income ทั้งหมดของประเทศ (รวมค่าเสื่อมราคา) หักด้วยส่วนของครัวเรือน สถาบันไม่แสวงหากำไรที่บริการครัวเรือน และรัฐบาล ขณะที่ข้อมูลของต่างประเทศคำนวณจาก gross operating surplus and mixed income (รวมค่าเสื่อมราคา) ของภาคธุรกิจจากทั้งในและนอกภาคการเงิน (financial และ non-financial sector)

รูปที่ 6 อัตราการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้ภาคธุรกิจของไทยเทียบกับต่างประเทศ

%Diff from avg. 2003-07 to 2017-21

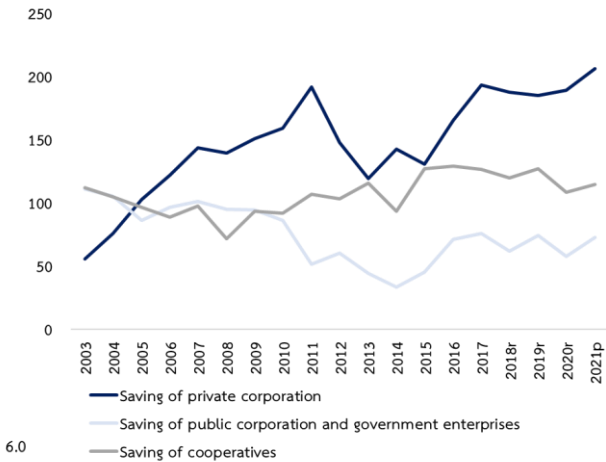

หมายเหตุ: Corporate income ของทุกประเทศคำนวณเป็น gross term รวมค่าเสื่อมราคา (depreciation)

ที่มา: OECD, NESDC คำนวณโดย สปท.

รูปที่ 7 พัฒนาการดัชนีการออมของนิติบุคคลไทยแบ่งตามประเภทต่าง ๆ

Index avg 2003-2007 = 100

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงาน

จากงานศึกษาในต่างประเทศ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว (advanced economies: AEs) และประเทศตลาดเกิดใหม่ (emerging markets: EMs) โดยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (technological advancement) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานในกลุ่มประเทศ AEs ลดลง (รูปที่ 8: แท่งซ้าย) เนื่องจากเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้น ทำให้ราคาโดยเปรียบเทียบของปัจจัยทุนต่อแรงงานลดลง (lower relative price of investment) จึงทำให้สัดส่วนการใช้ทุน (เครื่องจักรและอุปกรณ์) ต่อแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในบริบทของประเทศ AEs ส่วนมากจะเป็นประเทศต้นน้ำในห่วงโซ่การผลิตโลก และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศไม่ได้พึ่งพาแรงงานมาก เช่น การวิจัยและพัฒนา (research and development) หรืองานประเภทที่ต้องทำซ้ำๆ (routinization) สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาทดแทนเมื่อเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าขึ้น สภาพแวดล้อมดังกล่าวส่งผลให้ประเทศกลุ่มนี้มี elasticity of substitution (ES)⁵ ระหว่างทุนและแรงงานมากกว่า 1 ดังนั้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในช่วงที่ผ่านมาจึงทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานลดลง (IMF, 2017)

ขณะที่กลุ่มประเทศ EMs มีสัดส่วนรายได้แรงงานปรับลดลงจากการมีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิตโลกมากขึ้น (Global Value Chain (GVC) participation) เป็นสำคัญ (รูปที่ 8: แท่งกลาง) เนื่องจากประเทศกลุ่มนี้เข้าสู่ห่วงโซ่การผลิตโลกผ่านการเป็นฐานการผลิตที่รับเงินลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสาขาที่ใช้ปัจจัยทุนเข้มข้น (capital intensive) มากกว่าอุตสาหกรรมเดิมในประเทศ ทำให้กิจกรรมเศรษฐกิจในประเทศมีสัดส่วนรายได้แรงงานลดลง ขณะที่ปัจจัยด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลไม่มาก ส่วนหนึ่งเพราะลักษณะงานในประเทศปลายน้ำยังต้องพึ่งพาแรงงานสูง ทำให้ประเทศในกลุ่ม EMs ไม่สามารถนำเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้นมาใช้ได้มากเท่าประเทศในกลุ่ม AEs ส่งผลให้ elasticity of substitution ระหว่างทุนและแรงงานของประเทศ EMs น้อยกว่า 1 (IMF, 2017)

⁵ Elasticity of substitution (ES) หมายถึง ความยืดหยุ่นของการใช้ปัจจัยทดแทนกัน ซึ่งเป็นการวัดขนาดที่ปัจจัยการผลิตชนิดหนึ่งสามารถใช้แทนปัจจัยการผลิตอีกชนิดได้โดยยังคงได้รับผลผลิตเท่าเดิม หากกำหนดให้ผลผลิตเกิดจากปัจจัยทุน (K) และแรงงาน (L) ณ ระดับดุลยภาพ ES สามารถวัดขนาดของอัตราส่วนของการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนปัจจัย K/L ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของราคาปัจจัย L ต่อราคาปัจจัย K โดยหาก $ES > 1$ สะท้อนว่าภาคธุรกิจสามารถใช้ปัจจัยการผลิตทดแทนกันได้มาก ดังนั้นเมื่อราคาของปัจจัยทุนลดลง (จาก technological advancement) ภาคธุรกิจสามารถใช้ปัจจัยทุนทดแทนแรงงานได้ในส่วนที่มากกว่า นำไปสู่การลดลงของสัดส่วนรายได้แรงงาน (IMF, 2017)

นอกจากปัจจัยด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเชื่อมโยงกับโลกแล้ว จากกรอบแนวคิดของงานศึกษาในต่างประเทศ (Stockhammer, 2013) (IMF, 2017) พบว่า ปัจจัยด้านนโยบาย สถาบัน และกฎระเบียบ (policies, institutions, and regulations) อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานเช่นกัน อาทิ หากสถาบันด้านแรงงาน เช่น สหภาพแรงงาน (labor union) เข้มแข็ง จะทำให้อำนาจต่อรองของแรงงานเพิ่มขึ้น และสัดส่วนรายได้แรงงานเพิ่มขึ้น ขณะที่หากธุรกิจมีอำนาจตลาดเพิ่มขึ้น อำนาจต่อรองของภาคธุรกิจที่เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานลดลง รวมถึงการปรับลดอัตราภาษีเงินได้นิติบุคคล (corporate tax rate) อาจทำให้ผลตอบแทนโดยเปรียบเทียบของทุน (relative return to capital) เพิ่มขึ้น และจูงใจให้ภาคธุรกิจใช้ทุนทดแทนแรงงาน ส่งผลให้สัดส่วนรายได้แรงงานลดลง

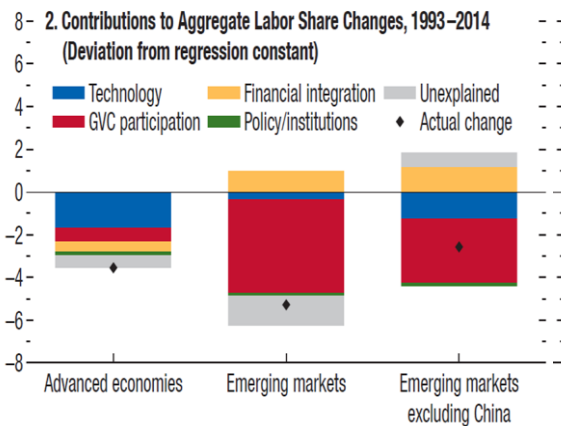
สำหรับกรณีของไทย การศึกษาฉบับนี้จะวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนแรงงานไทย 2 วิธี ได้แก่

(1) การใช้ค่าสัมประสิทธิ์ (coefficient) จากงานศึกษาในต่างประเทศ (IMF, 2017) มาคำนวณกับปัจจัยต่าง ๆ ของไทยเพื่อหาปัจจัยที่ทำให้ค่าเฉลี่ยสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยในช่วงปี 2017–2021 ลดลงเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยในช่วงปี 2003–2007 ซึ่งพบว่า ปัจจัยด้านสถาบันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานปรับลดลงจากภาษีเงินได้นิติบุคคลของไทยที่ปรับลดลงมาก อย่างไรก็ตาม ส่วนที่อธิบายไม่ได้ (unexplained) เป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุด (รูปที่ 9) สะท้อนว่าบริบทเศรษฐกิจของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกันมาก ทำให้งานศึกษาที่ใช้ข้อมูลหลายประเทศในช่วงเวลาหนึ่งๆ (panel data) อาจไม่สามารถอธิบายการลดลงของสัดส่วนรายได้แรงงานในไทยในช่วงที่ผ่านมาได้

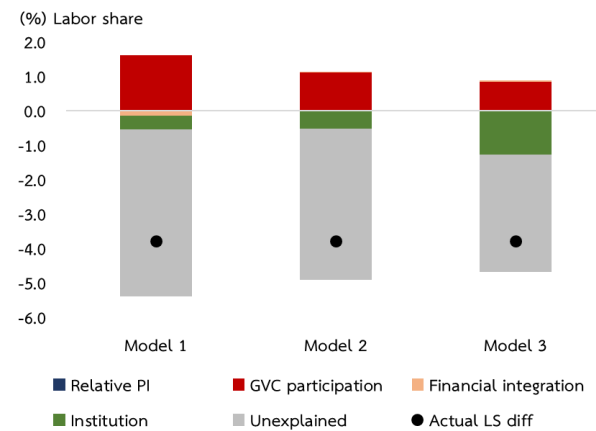
(2) การศึกษาโดยแบบจำลองเศรษฐกิจที่ใช้ข้อมูลเฉพาะของไทยในช่วงปี 2002–2020 พบว่า ความเชื่อมโยงทางการเงิน (financial integration: FI) ของไทยกับโลกที่มากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเพิ่มขึ้นของการลงทุนจากต่างประเทศในไทย เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยลดลง (รูปที่ 10) สอดคล้องกับผลการศึกษาในต่างประเทศของ ILO (Stockhammer, 2013) เนื่องจาก financial integration ทำให้โครงสร้างอุตสาหกรรมของไทยปรับไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้ปัจจัยทุนเข้มข้นมากขึ้น (capital intensive) เพราะสัดส่วนของการลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) และสัดส่วนของการลงทุนในต่างประเทศของไทย (TDI) ต่อ GDP ในช่วงปี 2005–2021 เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง (รูปที่ 11: ภาพซ้าย) โดย FDI ที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในสาขาอิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ เคมีภัณฑ์ และเครื่องจักร ซึ่งเป็นสาขาที่มีสัดส่วนการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D intensity) ระหว่าง 6–15% ขณะที่ TDI ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในสาขาเหมืองแร่ อาหาร เครื่องดื่ม รวมถึงสิ่งทอ ซึ่งเป็นสาขาที่มีสัดส่วน R&D intensity ต่ำกว่า โดยอยู่ระหว่าง 1–2% (รูปที่ 11: ภาพขวา) จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ labor income share ในประเทศลดลง เนื่องจากไทยเปิดรับการลงทุนในอุตสาหกรรมที่ทุนเข้มข้นเข้ามาในประเทศเพิ่มขึ้น ขณะที่เกี่ยวกับการลงทุนที่ใช้ปัจจัยแรงงานส่วนหนึ่งถูกย้ายไปต่างประเทศ

ขณะที่ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานในต่างประเทศ เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเชื่อมโยงทางการค้า ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยลดลง โดยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไม่ได้มีผลต่อการลดลงของสัดส่วนรายได้แรงงานในภาพรวม เนื่องจาก elasticity of substitution ระหว่างทุนและแรงงานของไทยต่ำกว่า 1 สะท้อนจากความสัมพันธ์ในทางผกผัน (negative relationship) ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงาน และการเปลี่ยนแปลงของราคาของการลงทุนโดยเปรียบเทียบ สอดคล้องกับประเทศกำลังพัฒนาและตลาดเกิดใหม่อื่น ๆ (รูปที่ 12) ทำให้เมื่อราคาโดยเปรียบเทียบของปัจจัยทุนต่อแรงงานลดลงจากเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้น ไม่ได้ก่อให้เกิดการใช้ทุนทดแทนแรงงานมากเท่ากับการเปลี่ยนแปลงของราคาโดยเปรียบเทียบ ขณะที่ความเชื่อมโยงทางการค้า (trade integration) สะท้อนจากการมีส่วนร่วมในห่วงโซาการผลิตโลก (global value chain participation) ของไทยเฉลี่ยปี 2017–2021 ปรับลดลงเมื่อเทียบกับปี 2003–2007 (รูปที่ 13) ซึ่งเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้สัดส่วนรายได้แรงงานเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การแยกผลของ GVC และ FI ต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานออกจากกันให้ชัดเจนทำได้ยาก เนื่องจากกลไกการส่งผลต่อสัดส่วนรายได้แรงงานของทั้ง 2 ปัจจัย ดำเนินผ่านพัฒนาการของการลงทุนจากต่างประเทศเป็นสำคัญทั้งคู่

รูปที่ 8 ที่มาของการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้แรงงานเปรียบเทียบปี 2014 กับ 1993

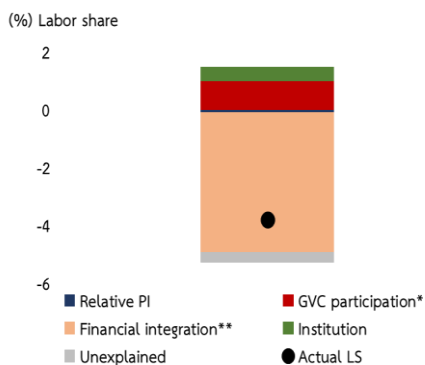
รูปที่ 9 ที่มาของการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยปี 2003-2007 กับ 2017-2021

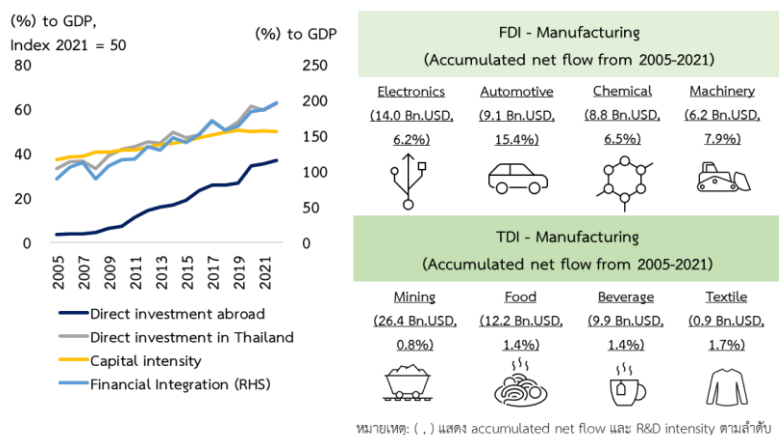
หมายเหตุ: Model 1 กำหนดให้การเปลี่ยนแปลงของ labor income share เป็นตัวแปรตาม และตัวแปรต้นประกอบด้วย relative price of investment (สะท้อน technology advancement), financial integration, GVC participation และ corporate taxation
Model 2 ใช้ตัวแปรชุดเดียวกัน แต่เป็น stacked regression และ country and period fixed effects
Model 3 เหมือนกับ model 2 แต่เป็น robust regression

ที่มา: IMF คำนวณโดย สกท.

รูปที่ 10 ที่มาของการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยปี 2003-2007 กับ 2017-2021 จากแบบจำลองที่ใช้ข้อมูลเฉพาะของไทย^{1/}

รูปที่ 11 พัฒนาการ Financial integration, Direct investment และ Capital intensity ของไทย^{2/}

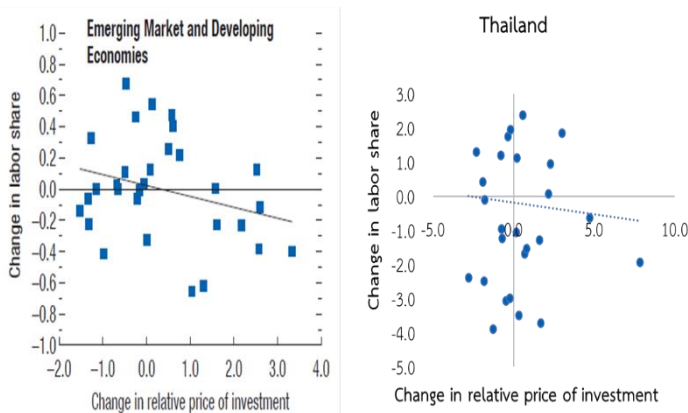

หมายเหตุ: ^{1/}กำหนดให้การเปลี่ยนแปลงของ labor income share (3 year moving average: 3yma) เป็นตัวแปรตาม และตัวแปรต้นประกอบด้วย change of relative price of investment, change of financial integration 3yma, change of GVC participation 3yma และ change of corporate tax ในช่วงปี 2002-2020 และ *, **, *** แสดงระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.10, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

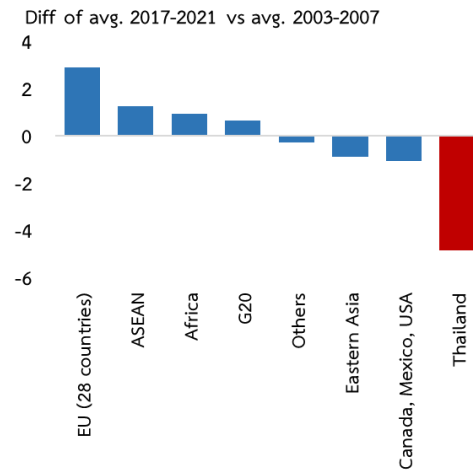
^{2/}Financial Integration = (external assets + external liabilities - reserve assets) / GDP และ capital intensity แสดงสัดส่วน capital (real, net term) to labor

ที่มา: NESDC, ILO, OECD, BOT คำนวณโดย สกท.

รูปที่ 12 การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงาน และการเปลี่ยนแปลงของราคาของการลงทุนโดยเปรียบเทียบ (relative price of investment)^{1/} ของ EMDEs เปรียบเทียบกับไทย^{2/}

รูปที่ 13 การเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนการมีส่วนร่วมในห่วงโซ่มูลค่าโลก (GVC participation)^{3/}

หมายเหตุ: ^{1/} Relative price of investment คำนวณจาก gross fixed capital deflator/private consumption deflator

^{2/} การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนรายได้แรงงานและการเปลี่ยนแปลงของ relative price of investment สะท้อน elasticity of substitution (ES) โดยหากความสัมพันธ์เป็น negative slope หมายความว่า relative price of investment ที่ลดลง (technology advance ขึ้น) ไม่ได้ทำให้ labor income share ลดลง (IMF, 2017)

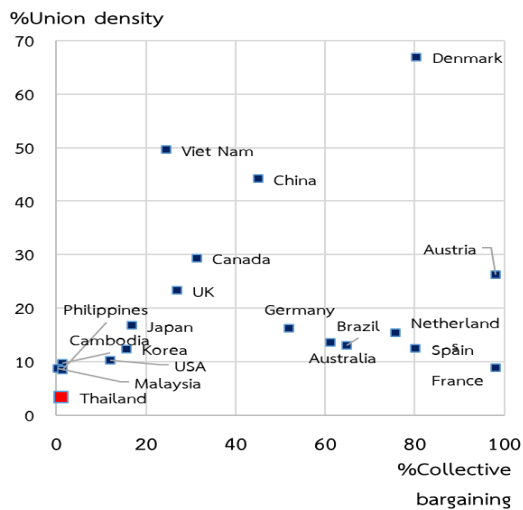
^{3/} GVC participation แสดงผลรวมสัดส่วน backward linkage และ forward linkage ต่อการส่งออกรวม โดย backward linkage คำนวณจากสัดส่วน foreign value-added ใน total export สะท้อนการพึ่งพิงวัตถุดิบจากประเทศอื่นในการส่งออก และ forward linkage คำนวณจาก domestic value-added ในการส่งออกของประเทศอื่น สะท้อนการเป็นแหล่งวัตถุดิบในการส่งออกของประเทศอื่น

ที่มา : IMF, ILO, OECD และ NESDC คำนวณโดย สปท.

อย่างไรก็ดี การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรายได้แรงงานด้วยแบบจำลองมีข้อจำกัดจากจำนวนข้อมูลที่น้อยและผลของปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจไม่สามารถแยกจากกันได้ชัดเจนนัก (Mullin, 2019) (IMF, 2017) งานศึกษานี้จึงได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยอื่นที่เป็นไปได้ (possible explanations) ที่อาจมีส่วนทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยลดลงในช่วงที่ผ่านมา ได้แก่

- **สถาบันแรงงานในไทยเข้มแข็งน้อยกว่าในต่างประเทศมาก** สะท้อนจากทั้งสัดส่วนลูกจ้างที่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานหรือความหนาแน่นของสหภาพแรงงาน (union density) และสัดส่วนลูกจ้างที่ครอบคลุมโดยข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับสภาพการจ้าง (collective bargaining) ของไทยที่ต่ำกว่าในต่างประเทศ (รูปที่ 14) ทำให้อำนาจต่อรองของแรงงานต่ำและแรงงานอาจไม่ได้รับการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากเท่าประสิทธิภาพของแรงงาน ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างผลิตภาพแรงงานและรายได้แรงงาน (labor productivity-income gap) เพิ่มขึ้น (รูปที่ 15)

รูปที่ 14 Union density และ Collective bargaining ของไทยเทียบกับต่างประเทศ^{1/}

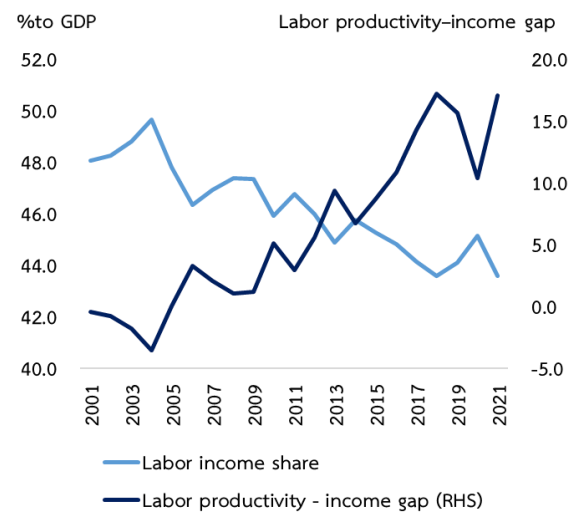

หมายเหตุ: ^{1/} %Union density แสดงสัดส่วนของจำนวนลูกจ้างที่อยู่ในสหภาพแรงงานต่อจำนวนลูกจ้างทั้งหมด และ %Collective bargaining แสดงสัดส่วนจำนวนลูกจ้างที่ผลตอบแทนและสภาพการทำงานขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับสภาพการจ้างต่อจำนวนลูกจ้างทั้งหมด

^{2/} Labor productivity คำนวณจาก GDP per employment, Labor income per head คำนวณจาก Labor income per employment, Labor productivity-income gap คำนวณจากผลต่างของดัชนี (avg.2003-2007 = 100) ของทั้ง 2 indicator

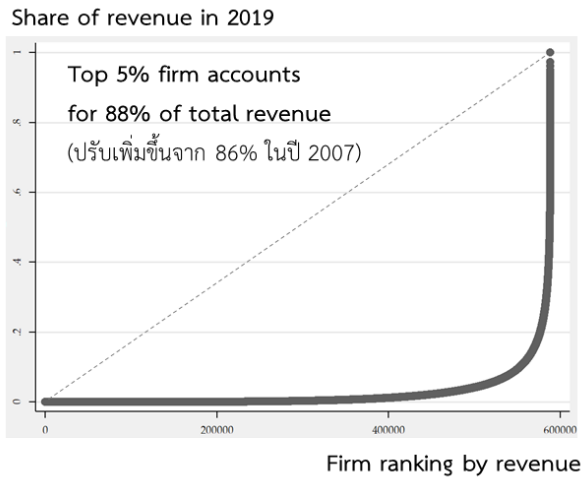
ที่มา: ILO, NESDC, NSO คำนวณโดย สปท.

รูปที่ 15 Labor productivity-income gap และ Labor share ของไทย^{2/}

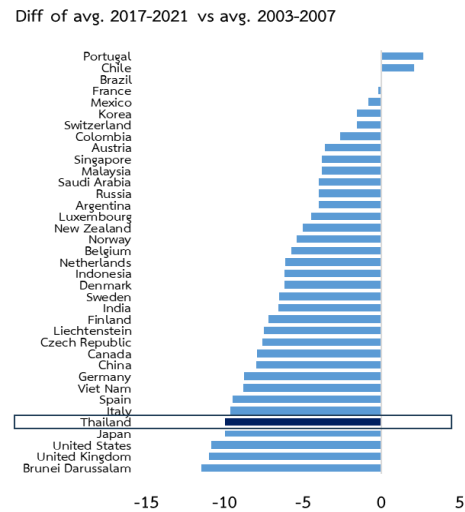

- **ภาคธุรกิจไทยที่มีการกระจุกตัวสูง (concentration)** สะท้อนจากข้อมูลงบการเงินของธุรกิจที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในปี 2019 ซึ่งพบว่า บริษัทที่มีรายได้มากที่สุด 5% แรก มีรายได้รวมกันถึง 88% ของรายได้รวมของทุกบริษัท (รูปที่ 16) และ**อำนาจตลาด (market power)** ของภาคธุรกิจที่**เพิ่มขึ้น** สะท้อนจากสัดส่วนระหว่างราคาขายและต้นทุนหน่วยสุดท้ายหรือ markup ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ศุภเศรษฐสิริ, สัมพันธ์รักษ์, และ ปวีณวัฒน์, 2022) อาจมีส่วนทำให้สัดส่วนรายได้ของภาคธุรกิจเพิ่มขึ้นและสัดส่วนรายได้แรงงานปรับลดลง เนื่องจากภาคธุรกิจมีอำนาจในการต่อรองกับแรงงานในการแบ่งผลประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สูง
- **อัตราภาษีเงินได้นิติบุคคล (corporate tax rate) ที่ปรับลดลงมากกว่าในต่างประเทศ** (รูปที่ 17) อาจเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้สัดส่วนรายได้ภาคธุรกิจเพิ่มขึ้นและสัดส่วนรายได้แรงงานลดลง เนื่องจากภาษีเงินได้นิติบุคคลที่ลดลงอาจทำให้ผลตอบแทนโดยเปรียบเทียบของทุน (relative return to capital) เพิ่มขึ้น และจูงใจให้ภาคธุรกิจใช้ทุนทดแทนแรงงาน ส่งผลให้สัดส่วนรายได้แรงงานลดลง (IMF, 2017) ซึ่งส่วนนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาจากวิธีที่ใช้ coefficient จากงานศึกษาในต่างประเทศที่ปัจจัยนี้มีนัยสำคัญทางสถิติว่าทำให้รายได้แรงงานลดลง
- **ปัจจัยอื่น ๆ อาทิ โครงสร้างตลาดแรงงานของไทยที่มีสัดส่วนแรงงานข้ามชาติ (migrants) เพิ่มขึ้น** ซึ่งแรงงานข้ามชาติเป็นกลุ่มที่รายได้ต่ำ (รูปที่ 18-19) และยังเป็นแหล่งอุปทานแรงงานจากภายนอกประเทศ (external supply of labor) ที่เข้ามากดดันค่าจ้างในตลาดแรงงาน จึงมีส่วนทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยลดลง

รูปที่ 16 สัดส่วนสะสมของรายได้ธุรกิจรายบริษัทต่อรายได้ธุรกิจทั้งหมด^{1/}

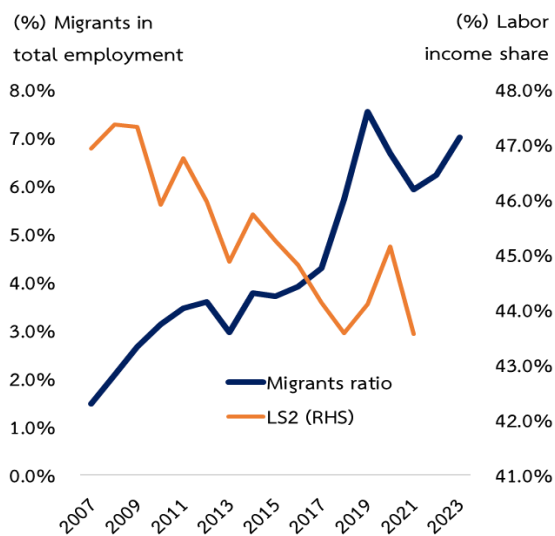

รูปที่ 17 การเปลี่ยนแปลงของภาษีเงินได้นิติบุคคลของไทยเทียบกับต่างประเทศ

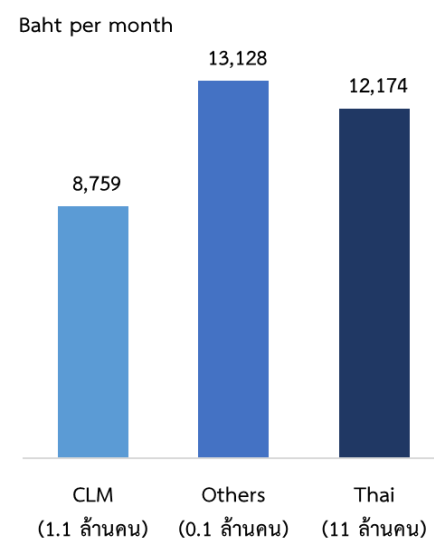

หมายเหตุ: ^{1/}concept เหมือนเส้น Lorenz curve หากอยู่บนเส้น 45 องศา หมายถึงสัดส่วนรายได้มีการกระจายอย่างเท่าเทียม ไม่มีการกระจุกตัว
ที่มา: CPFS, OECD คำนวณโดย สปท.

รูปที่ 18 พัฒนาการสัดส่วนแรงงานข้ามชาติต่อแรงงานทั้งหมด และพัฒนาการสัดส่วนรายได้แรงงานของไทย

รูปที่ 19 ค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในระบบประกันสังคมรายสัญชาติปี 2566^{1/}

หมายเหตุ: ^{1/}ค่าจ้างของลูกจ้างรายสัญชาติจากข้อมูลประกันสังคม ซึ่งถูกจำกัดด้วยค่าจ้างต่อเดือนสูงสุดที่ 15,000 บาท
ที่มา: CPFS, OECD, SSO คำนวณโดย สปท.

บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โดยสรุป การจัดสรรผลประโยชน์จากการเติบโตของเศรษฐกิจไปสู่แรงงานของไทยลดลงในช่วงที่ผ่านมา สะท้อนจากสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยที่ลดลงและต่ำกว่าในต่างประเทศ ขณะที่สัดส่วนรายได้ของภาคธุรกิจเพิ่มขึ้น โดยสัดส่วนรายได้แรงงานของไทยที่ลดลงเป็นผลจากการปรับลดลงของสัดส่วนรายได้ของผู้ประกอบอาชีพอิสระ ขณะที่สัดส่วนรายได้ลูกจ้างไม่สามารถเพิ่มขึ้นทดแทนได้ โดยสัดส่วนรายได้ของลูกจ้างเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจากภาคบริการ ขณะที่สัดส่วนรายได้ของลูกจ้างในภาคการผลิตและภาคก่อสร้างลดลง โดยเฉพาะกลุ่มลูกจ้างทักษะต่ำ

ปัจจัยที่มีส่วนทำให้สัดส่วนรายได้แรงงานของไทยปรับลดลง ได้แก่ ความเชื่อมโยงทางการเงิน (financial integration) ที่เพิ่มขึ้นจากทั้งการเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสาขาที่ค่อนข้างใช้ทุนเข้มข้น ขณะเดียวกันการลงทุนที่ใช้ปัจจัยแรงงานส่วนหนึ่งถูกย้ายไปต่างประเทศ นอกจากนี้ สถาบันแรงงานของไทยเข้มแข็งน้อยกว่าในต่างประเทศมาก ทำให้อำนาจต่อรองของแรงงานต่ำ ประกอบกับภาคธุรกิจมี concentration สูง มีอำนาจตลาด (market power) เพิ่มขึ้น และอัตราภาษีเงินได้นิติบุคคล (corporate tax rate) ปรับลดลงมากกว่าในต่างประเทศ

ดังนั้นแนวทางที่จะช่วยรักษาสัดส่วนรายได้แรงงานของไทย จึงควรให้ความสำคัญกับ (1) การพัฒนาทักษะแรงงานให้สามารถปรับตัวเข้ากับอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาลงทุนในประเทศ เพื่อให้แรงงานเป็นที่ต้องการและได้รับการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแม้โครงสร้างการผลิตจะเปลี่ยนแปลง (2) การเสริมสร้างสถาบันแรงงานให้เข้มแข็ง มีอำนาจต่อรองมากขึ้น รวมถึง (3) การส่งเสริมการแข่งขันในตลาดสินค้าและตลาดแรงงาน ซึ่งจะมีส่วนทำให้สามารถรักษาระดับสัดส่วนรายได้แรงงาน และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นให้ถูกจัดสรรไปให้แรงงานได้อย่างเหมาะสม เพราะท้ายที่สุด ในทุกการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ เราควรต้องกลับมาดูด้วยว่า “คน” มีความเป็นอยู่เป็นอย่างไร และได้ประโยชน์มากน้อยแค่ไหน

References

- Debanes, P., Castellvi, C., & Dwiyan, M. (2021). *Development and formalization in Asia: Insights from Japan, Republic of Korea and Singapore*. Geneva: International Labour Organization.
- Guerriero, M. (2019). *The labour share of income around the World: evidence from a panel dataset*. Tokyo: ADBI Working Paper Series.
- ILO. (2019). *The global labour income share and distribution*. Geneva: International Labour Office.
- IMF. (2017). *World Economic Outlook*. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Mullin, J. (2019). *Workers' Shrinking Share of the Pie*. Virginia: Federal Reserve Bank of Richmond.
- Stockhammer, E. (2013). *Why have wage shares fallen? A panel analysis of the determinants of functional*. Geneva: International Labour Organization.
- ศุภเศรษฐสิริ, ร., สัมพันธ์รักษ์, ก., & ปวีณวัฒน์, อ. (2022). *เจาะลึกโครงสร้างเศรษฐกิจไทยผ่านรูปแบบตลาดที่ธุรกิจเผชิญ*. Bangkok: Puey Ungphakorn Institute for Economic Research.

ผู้เขียนขอขอบคุณผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำหรับความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อ งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณนฤมล พูลภักดิ์ คุณวริษฐา ประจงการ คุณณัฐภัชช์ พงษ์เลื่องธรรม คุณจิรัฐ เจนพึ้งพร และ คุณชนนัท ตระกูลวีระยุทธ สำหรับการให้คำปรึกษา ตลอดจนทีม Editor ดร.สรา ชื่นโชคสันต์ สำหรับความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และช่วยให้งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ผู้เขียน

รณชาติ พาทีหัตถกร: ronachap@bot.or.th

เศรษฐกรอาวุโส ฝ่ายเศรษฐกิจมหภาค สายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้สำเร็จการศึกษาด้าน Finance and Economics จาก University of East Anglia ประเทศอังกฤษ มีประสบการณ์การวิเคราะห์และติดตามด้านการค้าระหว่างประเทศ และตลาดแรงงาน ปัจจุบันศึกษาต่อด้าน Data Science ที่ University of Chicago ประเทศสหรัฐอเมริกา

Disclaimer: ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความนี้เป็นความเห็นของผู้เขียน ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) และการกล่าว คัด หรืออ้างอิงข้อมูลบางส่วนตามสมควรในบทความนี้ จะต้องกระทำโดยถูกต้องและอ้างอิงถึงผู้เขียนโดยชัดเจน

Tags: Labor income share, Labor market, Labor income distribution, Inequality

Economic Pulse เป็นบทความวิชาการขนาดสั้นโดยบุคลากรของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งนำเสนองานวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจการเงินหรือด้านนโยบาย เพื่อสื่อสารต่อสาธารณชน นักวิชาการ และนักวิเคราะห์